

MARAFKÓ LÁSZLÓ

Egy József Attila-négysoros vonzatai

Micsoda esztendő is az 1937-es, a költő búcsúéve! A szétcsúszó személyiség önkéntes poklában, s a rokonok, barátok igyekezete által, úgymond, a világ szeme előtt.

Az irodalomtörténet, a filológia szorgalmasan összehordja egy nagy életmű fellelhető emlékeit. Az egyik ilyen, már rendezett halmaz a kritikai kiadás. A *József Attila összes versei* (Akadémiai, 1984) a *Töredékek* fejezetben közli a *{világokat igazgatok...}* kezdetű négysorost, s keletkezését 1937 második felére teszi. A Petőfi Irodalmi Múzeumban található, ceruzával írt kéziratban két változatban szerepel, a kötet szerkesztői a másodikat tartják „főszövegnek” (a versidézetekben a kritikai kiadás helyesírását követjük):

*világokat igazgatok:
üveggolyókkal játszom.
Nem szeretnek a gazdagok:
árva gyerekeknek látszom*

A Flóra-szerelemben vergődő s egy elképzelt házasság reményében néha fellelkesülő, majd ennek lehetetlenségével mégis számot vető költőt barátai a nyáron, abban az évben immár másodszer, a Siesta-szanatóriumban helyezik el gyógykúrára. S már előtte is nekik, a többszöri mecénási gesztusokat vállalóknak köszönheti a lakásait is.

A Szép Szót szerkesztő (itt a költő is szerkesztőként szerepel) Ignótus Pál József Attila halála után egy évtizeddel így ír emlékezésében: „Ez a lakás parányi, úgynevezett összkomfortos garzonlakás volt Budán, a Széna tér közelében, a Káplár u. 3., hatalmas, modern épület alagsorában. [...] Kis kockányi szobából, egy csöpp, de jól felszerelt konyhából és hideg-melegvizetes fürdőszobából állt. De nemsokára odébb álltam, elcsábított egy nem sokkal nagyobb méretű, de vonzóbb, kertre néző garzonlakás a Városmajor szélén, a Szamos utca 6. sz. alatt. József Attila folyóiratunknak, a Szép Szónak a megindulása ideje táján ott lakott nálam néhány hétig, de aztán átköltözött elhagyott kis barlangom-

ba, a Káplár utca 3. szám alá – ekkor lett, élettársi közösségének felbomlása után, talán életében először és mindenestre utoljára, lakás-főbérlet légenyember.” (Ma a Káplár u. 5-ös házon van emléktábla. Az eltérő számozásnak két oka valószínűsíthető: vagy a harmincas években más lehetett a számozás, vagy Ignótus Pál talán rosszul emlékezett.)

Későbbi tanúvallomások szerint a költő egészen kétségbeesetten reagál, amikor Hatvany Bertalan közli vele, hogy nem finanszírozza tovább a Siesta-beli, rendkívül költséges ápolását, s József Attilának Szárszóra kell távoznia. Hangos, drámai szóváltás következik. Később a költő egy higgadt levélben engesztelné ki a régi barátot, és egyúttal invitálja Szárszóra. Ugyanis a szanatóriumból – dacára heves ellenkezésének – a család végül is Szárszóra költözteti.

Egy vers sosem a költő életviszonyainak hologramja, de az élményforrásoktól ilyen állapotban lehetetlen eltekinteni. Mert összegezve: ez az év a kezelések megpróbáltatásaival, a hétköznapi életviszonyai normalizálásával, de főképp a személyiség szétesésével küszködő költő számára állandó pszichés hullámvasút.

Nem tudni, hogy valamikor később terjedelmesebb verset szándékozott-e építeni a négysoros töredék köré. De ez lényegtelen is, mert már korábban Fehér Erzsébet is úgy ír egy tanulmányában, hogy egy be nem fejezett szöveg is esztétikailag teljes értékűnek tekinthető, bármi volt is a szerző szándéka. Vagy – tehetnénk hozzá – a befogadó latolgatása.

A tárgyyszerű hangvétel már első olvasásra érzékelhető. S rögtön feltűnnek az egész költészet meghatározó élménytömbök: a kozmikus létezés, a játék, a gazdag–szegény ellentét s az árvaság. Akár egy népdal kezdő strófája is lehetne. A ragrím jellegű tiszta rím (játsszom–látszom) szinte ráerősít erre az érzésre. Némileg önkényes, ám plasztikus összevetésként: a jól ismert *Csillagok, csillagok* kezdetű népdal megszólító attitűdje s egyben fájdalma hiányzik ebből. S az *Altatóból* ismert kép,

„A távolságot, mint üveg / golyót...” motívuma is magabiztos, kozmikus képességgé lesz: „világokat igazgatok / üveggolyókkal játszom”. S míg a pályakezdeti *Bolyongok* természetes viszonyulását az égbolthoz („Merre nincs csillagfény – arra fogok menni, / Ott fognak igazán engemet szeretni”) átvezeti az önsajnáló kamaszfájdalom, az elemzett töredékben viszont a szinte mindenható képesség („világokat igazgatok”) egyben végtelenné tágítja a magányt.

A legelső, még gyerekként 1916–17-ben született *Kedves Jocó!* című versében – ahogy írja – az „1. ső stófa” [sic!]: „De szeretnék gazdag lenni, / Egyszer libasültet enni. / Jó ruhába járni kelni, / S öt forintért kuglert venni.” A szegénység és félárvaság könnyes mosolyra készítő vallomására szinte döng a töredék harmadik és negyedik sorában az egész életét beárnyékoló tapasztalat, az utolsó év szinte sulykolt látleteként.

A bevezetőben említett József Attila-összes jegyzeteiben áll, hogy a töredék időrendbe sorolásakor a reszketeg, táncoló sorok írásképe arra készítette a szerkesztőket, hogy az 1937-es év második felében a Siesta szanatóriumban születettek közé sorolják be. A gyógyszerek és a költő állapota egyaránt magyarázná ezt. A kézirat külsődleges jegyei és a négy sor lakonikus koherenciája között fennálló kontraszt viszont azt sugallja, hogy az ön-jellemzése szerint bármikor verset írni képes József Attila a személyiség-szétesést éppen költő mivoltában, általa volt képes fegyelmelni, megszelídíteni, összefogni, s nem túlzás: a vergődő lélek legmélyebb bugyrában démonain győzedelmeskedni.

A költő hagyatékában jelentéktelennek tűnő kis papírlapon néhány sor – rajta parányi teljességgel. Az ilyen aranyszemcse-töredék is hozzájárul ahhoz, hogy örökséggé váltsódjék az, amit az utókorra hagyományozott.

